

Rafał Adamczyk

SEKTOR USŁUG W MAŁYCH MIASTACH STREFY ZEWNĘTRZNEJ AGLOMERACJI GÓRNOŚLĄSKIEJ

Niniejszy artykuł prezentuje zmiany struktury gospodarczej 10 małych miast, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej. W pierwszej części autor koncentruje się na analizie potencjalnych funkcji małych miast, następnie przedstawia ich podstawową charakterystykę, a w zakończeniu podejmuje próbę oceny zmian sektora usług w małych miastach w latach 2002–2009, stanowiących bezpośrednio zaplecze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego.

Słowa kluczowe: *Aglomeracja Górnośląska, Górnośląski Związek Metropolitalny, struktura ekonomiczna małych miast*

1. Wprowadzenie

Procesy metropolizacji aglomeracji miejskiej sprzyjają dynamizacji zmian struktur przestrzennych i gospodarczych małych miast znajdujących się w jej strefie zewnętrznej oraz rozwijaniu się ich wyspecjalizowanych funkcji. Tempo zmian struktury funkcjonalnej małych miast, znajdujących się na obszarach metropolitalnych, zależy od wielu czynników i procesy kształtowania się lokalnych biegunów aktywności usługowej i gospodarczej mogą przebiegać w zróżnicowany sposób w poszczególnych ośrodkach. Celem artykułu jest zaprezentowanie zmian struktury gospodarczej 10 małych miast, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej. Do tej grupy zostały zakwalifikowane następujące ośrodki poniżej 20 tys. mieszkańców: Bieruń, Imielin, Łęczyny, Łazy, Pyskowice, Radzionków, Siewierz, Sławków, Sośnicowice i Wojkowice. W pierwszej części referatu zostały podjęte prace zmierzające do prezentacji potencjalnych funkcji małych miast strefy zewnętrznej metropolizującej się aglomeracji miejskiej. W kolejnych częściach opracowania przedstawiono podstawową charakterystykę małych miast położonych w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej, a następnie podjęto próbę analizy zmian sektora usług w małych miastach stanowiących bezpośrednio zaplecze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego w latach 2002–2009.

2. Funkcje małych miast strefy zewnętrznej metropolizującej się aglomeracji miejskiej

Małe miasta strefy zewnętrznej aglomeracji miejskiej, która objęta jest procesami metropolizacji, przechodzą współcześnie dynamiczne zmiany. Ośrodki te będąc pod silnym wpływem rdzenia aglomeracji (obszaru metropolitalnego) zmieniają swoje struktury gospodarcze i społeczne oraz rozwijają nowe funkcje. Wiele z małych miast w swoich strategiach rozwoju podejmuje starania zmierzające do jak najkorzystniejszego dla siebie włączenia się w strukturę formujących się obszarów metropolitalnych (Heffner, Marszał 2008, s. 5). Jak zauważył w swoich pracach K.R. Kunzmann przestrzeń obszarów metropolitalnych przekształca się w sieć złożoną z wyspecjalizowanych obszarów (ośrodków), realizujących funkcje światowe (globalne), ponadnarodowe, krajowe, regionalne i lokalne. Obszary te, pełniąc wyspecjalizowane funkcje o różnorodnym zasięgu, charakteryzują się silną integracją funkcjonalną, gdyż nie mogłyby one istnieć samodzielnie. Tym samym w rezultacie tworzy się specyficzna mozaika form użytkowania przestrzeni metropolitalnej (Kunzmann 1998, s. 45–47).

Procesy metropolizacji aglomeracji miejskiej sprzyjają rozwijaniu się wyspecjalizowanych funkcji małych miast w jej strefie zewnętrznej w oparciu o kształtujące się elastyczne struktury przestrzenne, intensywne interakcje i zasadę komplementarności w funkcjonowaniu obszaru metropolitalnego. Tempo zmian struktury funkcjonalnej małych miast znajdujących się na obszarach metropolitalnych zależy głównie od takich czynników jak: specyfika dotychczasowej struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta, rodzaj nowych funkcji rozwojowych, wielkość i jakość zasobów lokalnych oraz koncepcja rozwoju miasta przyjęta przez jego władze samorządowe. W wyniku zmian, obok dotychczasowych funkcji pojawiają się nowe, związane z tradycyjnymi lub całkiem nowymi aktywnościami. W małych miastach, znajdujących się na obszarach metropolitalnych, poddanych dynamicznym zmianom zaobserwować można procesy związane z sukcesją funkcji, zjawiskiem zastępowania się funkcji na pozycji dominującej. Widoczne są także zmiany polegające na całkowitym zastępowaniu dotychczasowych tradycyjnych funkcji centralnych małych miast nowymi, dostosowanymi do warunków i wymagań nowej gospodarki. Proces ten w literaturze przedmiotu określany jest mutacjami funkcji i występuje w dwóch sytuacjach: gdy dotychczasowe funkcje zanikają, a na ich miejsce pojawiają się nowe lub gdy dawne rodzaje działalności są obecne nadal, lecz utraciły swoje pierwotne znaczenie na rzecz nowych aktywności, przekształcając się w drugorzędne funkcje egzogeniczne lub nawet w funkcje endogeniczne (Miszczak 2008, s. 209–212).

Obecnie obserwowane są trzy współzależne procesy przekształcające funkcjonalną i sektorową strukturę gospodarki ośrodków aglomeracji oraz jej strefy zewnętrznej: deindustrializacja, reindustrializacja i tercjaryzacja. Pierwsze zjawisko dotyczy głównie największych miast. Drugie powoduje przesunięcia przemysłu ku miastom średnim i małym, położonych w otoczeniu aglomeracji, szczególnie wzdłuż głównych korytarzy transportowych. Tercjaryzacja wykazuje zróżnicowane tendencje: usługi wyższego rzędu rozwijają się głównie w wielkich miastach, natomiast usługi niższego rzędu towarzyszą rozwojowi zewnętrznych stref wielkich miast, a także bardziej odległych miast średnich i małych (Domański 2000, s. 15, 24–29, 46).

Jedną z cech współcześnie wzrastającej złożoności systemów przestrzennych jest dywersyfikacja, która jest powszechnie uznana za korzystny proces dla miast i regionów. Zróżnicowanie bowiem stwarza warunki do większej liczby rekombinacji czynników produkcji i kreowania efektów synergicznych oraz zwiększa zdolności adaptacyjne ośrodka miejskiego w sytuacji wahań koniunkturalnych i zmian strukturalnych. Wpływa ona na bardziej dynamiczny rozwój wyspecjalizowanych funkcji poszczególnych miast, co szczególnie korzystne może okazać się dla małych ośrodków, przeciwdziałając negatywnym procesom wymywania czynników rozwoju ze strefy zewnętrznej aglomeracji w kierunku jej rdzenia (ESPON Projekt 1.4.1. 2006, s. 94–96).

Dodatkowo nowe funkcje egzogeniczne integrują układ osadniczy w jeden spójny i efektywnie funkcjonujący system, opierający się na organizacji sieciowej (Miszcza 2008, s. 212–216). W związku z tym w rekomendacjach dla gospodarczej polityki miast zaleca się, aby działania władz miejskich zmierzały do różnicowania struktur, zarówno w sektorze endogenicznym, jak i egzogenicznym oraz powiązań między nimi. Dywersyfikacja istniejących struktur może się dokonywać przez organizowanie lub współdziałanie partnerów lokalnych w tworzeniu nowych rodzajów działalności w sferze infrastruktury, edukacji, nowych technologii i wyrobów, usług biznesowych (Domański 2000, s. 30).

Wraz z rozwojem nowych wyspecjalizowanych funkcji małe miasta w obszarach zewnętrznych aglomeracji miejskiej w dalszym ciągu mogą spełniać swoje tradycyjne funkcje pośredniczenia w wymianie ekonomicznej pomiędzy obszarami wiejskich a strefami wewnętrznymi aglomeracji miejskich, także tych objętych procesami metropolizacji. Również pomimo faktu, iż na obszarach wiejskich wykształciły się w większości podstawowe funkcje usługowe, to jednak nadal małe miasta mogą obsługiwać przynajmniej w części ich potrzeby podstawowe oraz oferować obsługę potrzeb wyższego rzędu. To wpływać może korzystnie na integrację lokalnych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na uzyskanie istotnego czynnika rozwoju małych miast oraz ich bezpośredniego wiejskiego zaplecza (Heffner 2008, s. 6–22).

3. Charakterystyka małych miast położonych w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej

Aglomeracja Górnośląska (AG) posiada policentryczną strukturę przestrzenną, w ramach której obecne są silne wzajemne powiązania gospodarczo-społeczne, funkcjonalne i infrastrukturalne. Strefa wewnętrzna tworzona jest przez 14 miast na prawach powiatów: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Strefa ta liczy łącznie 1 961 225 mieszkańców (GUS 2009), co stanowi 42,3% ludności województwa śląskiego. Miastami o największej randze demograficznej i usługowej, tworzącymi grupę miast rdzeniowych są: Katowice, Gliwice, Sosnowiec, Zabrze i Bytom. Pozostałe miasta, w tym szczególnie Tychy i Chorzów jako miasta powyżej 100 tys. mieszkańców, uzupełniają potencjał miast rdzeniowych (Klasik, Kuźnik 2008, s. 154–155). Miasta strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej utworzyły we wrześniu 2007 r. Górnośląski Związek Metropolitalny, którego jednym z zadań statutowych i podstawowych celów jest konsolidowanie swojego potencjału oraz podejmowanie wspólnych działań na rzecz tworzenia ośrodka metropolitalnego Metropolia „Silesia” (*Strategia Rozwoju...* 2010, s. 15).

Strefa zewnętrzna Aglomeracji Górnośląskiej składa się z 8 powiatów ziemskich, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast jej strefy wewnętrznej, tj. będzińskiego, bieruńsko-łędzińskiego, gliwickiego, lublinieckiego, mikołowskiego, pszczyńskiego, tarnogórskiego oraz zawierciańskiego. Strefa ta liczy łącznie 857 607 mieszkańców (GUS 2009), co stanowi 18,5% ludności województwa. Obszar strefy węzłowej i zewnętrznej AG pokrywa się z granicami środkowego obszaru polityki rozwoju województwa śląskiego (subregion centralny) oraz dawnego podregionu centralnego na poziomie NUTS 3. Obecnie strefy te są integrowane przez 5 podregionów NUTS 3: bytomski, gliwicki, katowicki, sosnowiecki oraz tyski. Studia delimitacyjne z 2000 r. pokazują, iż 10 miast strefy zewnętrznej aglomeracji (Będzin, Czeladź, Knurów, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Tarnowskie Góry i Wojkowice) perspektywicznie może poszerzyć zasięg strefy węzłowej, gdyż już obecnie są one z nią silnie powiązane przestrzennie i funkcjonalnie (*Koncepcja funkcjonowania...* 2000, s. 156).

Do zbioru małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej, objętych prezentowanymi badaniami, zakwalifikowano następujące ośrodki znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej aglomeracji, liczące mniej niż 20 tys. mieszkańców: Bieruń, Imielin, Łędziny, Łazy, Pyskowice, Radzionków, Siewierz, Sławków, Sośnicowice i Wojkowice. Podstawowe cechy opisujące te miasta przedstawiono w tab. 1.

T a b e l a 1

Charakterystyka położenia analizowanych małych miast
w Aglomeracji Górnośląskiej

Miasto	Status gminy	Położenie			Najkrótsza odległość drogowa	Kategoria głównego odcinka połączenia drogowego
		Podregion	Powiat	Sąsiednie miasto strefy wewnętrznej AG		
Bieruń	miejska	tyski	bieruńsko- łędzki	Tychy	14 km	droga kraj.
Imielin	miejska	tyski	bieruńsko- łędzki	Mysłowice Jaworzno	12 km 17 km	droga woj. droga woj.
Łędziny	miejska	tyski	bieruńsko- łędzki	Tychy Mysłowice Katowice	12 km 15 km 24 km	droga kraj. droga woj. droga kraj.
Łazy	miejsko- wiejska	sosno- wiecki	zawier- ciański	Dąbrowa Górnica	23 km	droga woj.
Pyskowice	miejska	gliwicki	gliwicki	Gliwice	13 km	droga woj.
Radzionków	miejska	bytomski	tarnogórski	Bytom Piekary Śl.	8 km 6 km	droga kraj. droga lokalna
Siewierz	miejsko- wiejska	sosno- wiecki	będzki	Dąbrowa Górnica	20 km	droga kraj.
Sławków	miejska	sosno- wiecki	będzki	Dąbrowa Górnica Sosnowiec Jaworzno	12 km 21 km 20 km	droga kraj. droga kraj. droga powiat.
Sośnicowice	miejsko- wiejska	gliwicki	gliwicki	Gliwice	11 km	droga woj.
Wojkowice	miejska	sosno- wiecki	będzki	Piekary Śl. Chorzów Bytom Siemiano- wice Śl.	7 km 17 km 12 km 9 km	droga powiat. droga powiat. droga powiat. droga powiat.

Ź r ó d ł o: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz <http://map24.interia.pl>.

Zaprezentowane dane wskazują, iż badana grupa miast jest bardzo zróżnicowana zarówno pod względem powierzchni, liczby ludności, jak i wielkości lokalnego rynku pracy oraz ilości podmiotów gospodarczych. Udział całej grupy analizowanych ośrodków miejskich w liczbie ludności Aglomeracji Górnośląskiej stanowił w 2009 r. zaledwie 3,9%, natomiast w powierzchni 4,5%.

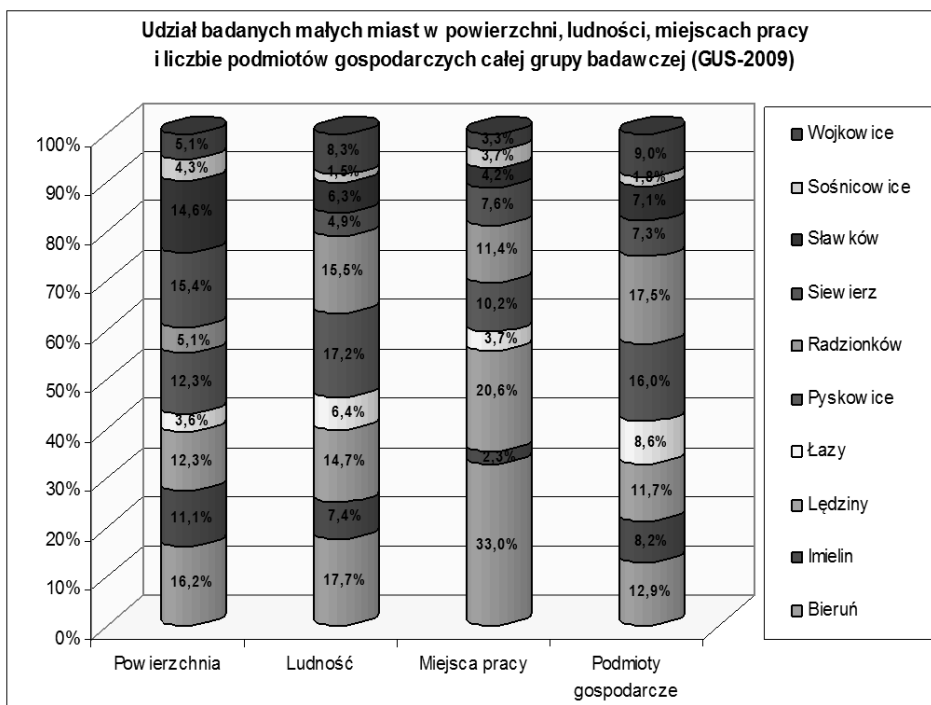
Tab. 2 pokazuje jednak, iż badane miasta mają znaczący udział w potencjale ludnościowym, ilości miejsc pracy i podmiotów gospodarczych samej strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w stosunku do parametru powierzchni co świadczy o dużej koncentracji ludności i procesów gospodarczych na ich terenie, podkreślając ich znaczenie jako bezpośredniego zaplecza dla strefy wewnętrznej aglomeracji, jak również jako lokalnych centrów rozwoju w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej.

T a b e l a 2

Badana grupa małych miast na tle obszarów miejskich województwa śląskiego i Aglomeracji Górnośląskiej (2009 r.)

Wyszczególnienie	Powierzchnia (km ²)	Ludność	Gęstość zaludnienia (osób/km ²)	Liczba miejsc pracy	Liczba podmiotów gospodarczych
Miasta woj. śląskiego	3 790	3 624 410	956,3	1 053 354	355 767
Małe miasta woj. śląskiego	1 158	306 377	264,6	79 082	27 515
Badana grupa małych miast	253	110 634	437,3	32 878	9 114
% udziału w miastach woj. śląskiego	6,7	3,1	–	3,1	2,6
% udziału w małych miastach woj. śląskiego	21,8	36,1	–	41,6	33,1
% udziału w Aglomeracji Górnośląskiej	4,5	3,9	–	4,3	3,4
% udziału w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej	5,8	12,9	–	17,4	12,3

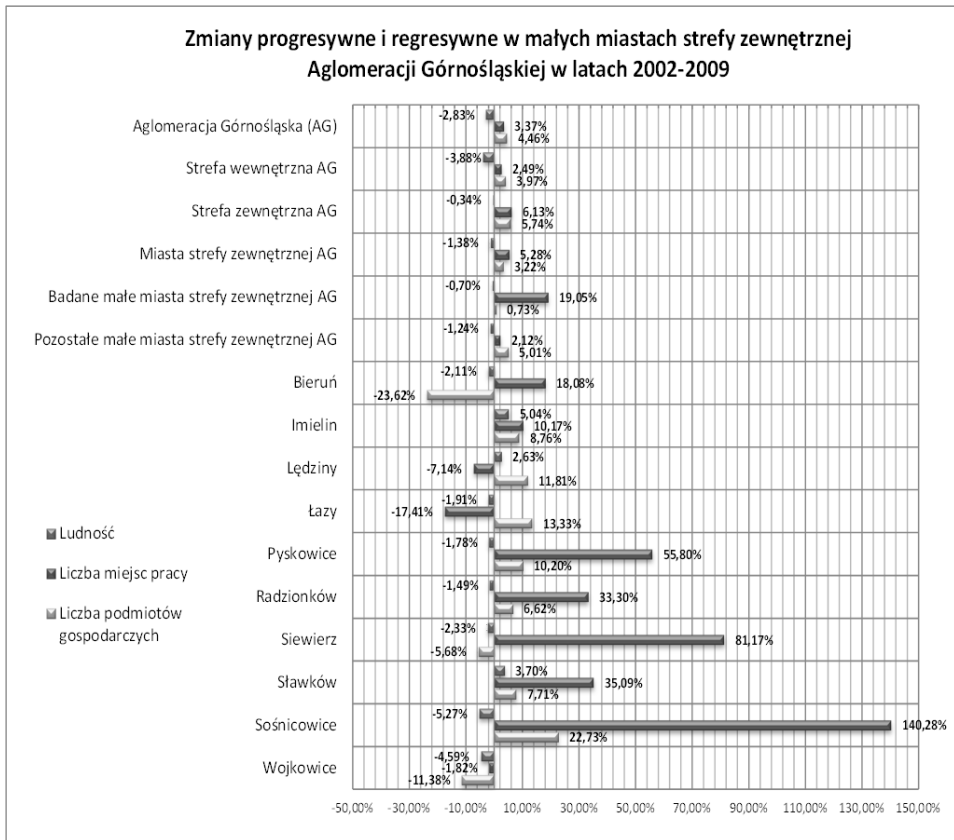
Ź r ó d ł o: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, 2009.

Rys. 1. Udział badanych miast w grupie badawczej

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, 2009

Analiza skali zmian progresywnych i regresywnych w badanych miastach w latach 2002–2009 dla liczby mieszkańców, liczby osób pracujących oraz podmiotów gospodarczych (rys. 2) pokazuje, iż skala zmian wybranych wskaźników i ich kierunek dla grupy badanych małych miast posiada generalnie bardziej korzystny charakter niż dla całej Aglomeracji Górnośląskiej, jej poszczególnych stref, czy też pozostałych małych miast strefy zewnętrznej aglomeracji (za wyjątkiem liczby podmiotów gospodarczych). Rys. 2 pokazuje jednocześnie jednak znaczne zróżnicowanie skali zmian wybranych wskaźników i ich kierunku dla poszczególnych małych miast w badanej grupie oraz odmienność tendencji rozwojowych. Zaobserwować można m.in. dynamiczny wzrost liczby pracujących w Sośnicowicach, Siewierzu i Pyskowicach w porównaniu ze znacznym spadkiem tego wskaźnika w Lędzinach i Łazach, zmiany progresywne każdego wskaźnika dla Imielina i Sławkowa wyższe od średniej dla całej aglomeracji w stosunku do wyraźnych negatywnych tendencji rozwojowych w tym okresie w Wojkowicach, wysoką dynamikę równoczesnego przyrostu liczby miejsc pracy i podmiotów gospodarczych w Pyskowicach, Radzionkowie i Sośnicowicach w porównaniu z trudną sytuacją Wojkowic, czy znacznym spadkiem miejsc pracy w Łazach i Lędzinach.

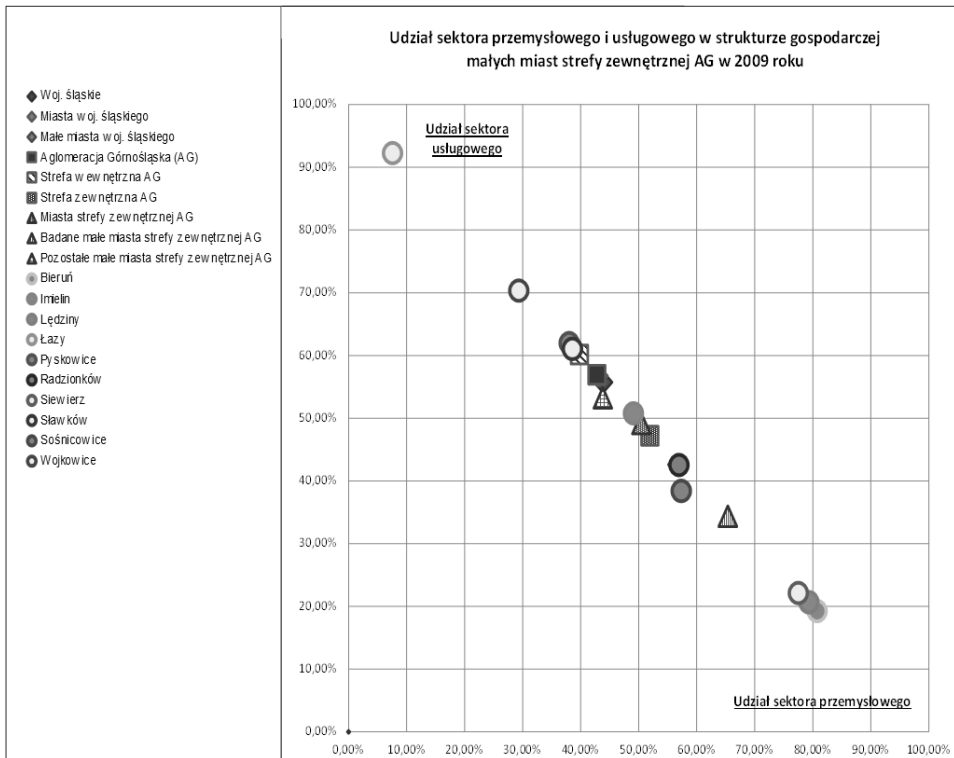

Rys. 2. Zmiany progresywne i regresywne w małych miastach strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2002–2009

Źródło: oprac. własne na podstawie A. Klasik, A. Polko, M. Budziński (2007) oraz Banku Danych Lokalnych GUS (2009)

4. Sektor usług w małych miastach stanowiących bezpośrednie zaplecze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego

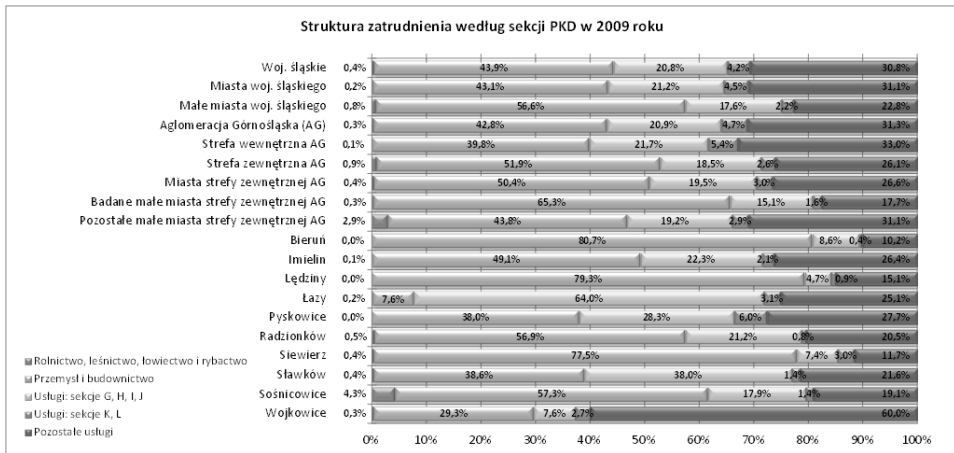
W celu zbadania udziału sektora usług w lokalnych gospodarkach małych miast, stanowiących bezpośrednie zaplecze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, wyznaczono profile sektorowe badanych miast w oparciu o liczbę osób pracujących w poszczególnych sektorach, które zostały zaprezentowane na rys. 3.

Rys. 3. Profil sektorowy małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w 2009 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie A. Klasik (2008) i danych GUS

Cała grupa badanych małych miast charakteryzuje się wyższym udziałem sektora przemysłowego w strukturze gospodarczej w stosunku do miast strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej (stanowiących Górnośląski Związek Metropolitalny), strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej, czy też pozostałych małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej. Szczególną koncentrację przemysłową wykazują tutaj miasta Bieruń, Łędziny i Siewierz. Za miasta o profilu usługowym można uznać przede wszystkim Łazy, Wojkowice, Pyskowice i Sławków. Bardziej szczegółowych informacji na temat struktury gospodarczej badanych małych miast dostarcza rys. 4, która prezentuje strukturę zatrudnienia według sekcji PKD w 2009 r.

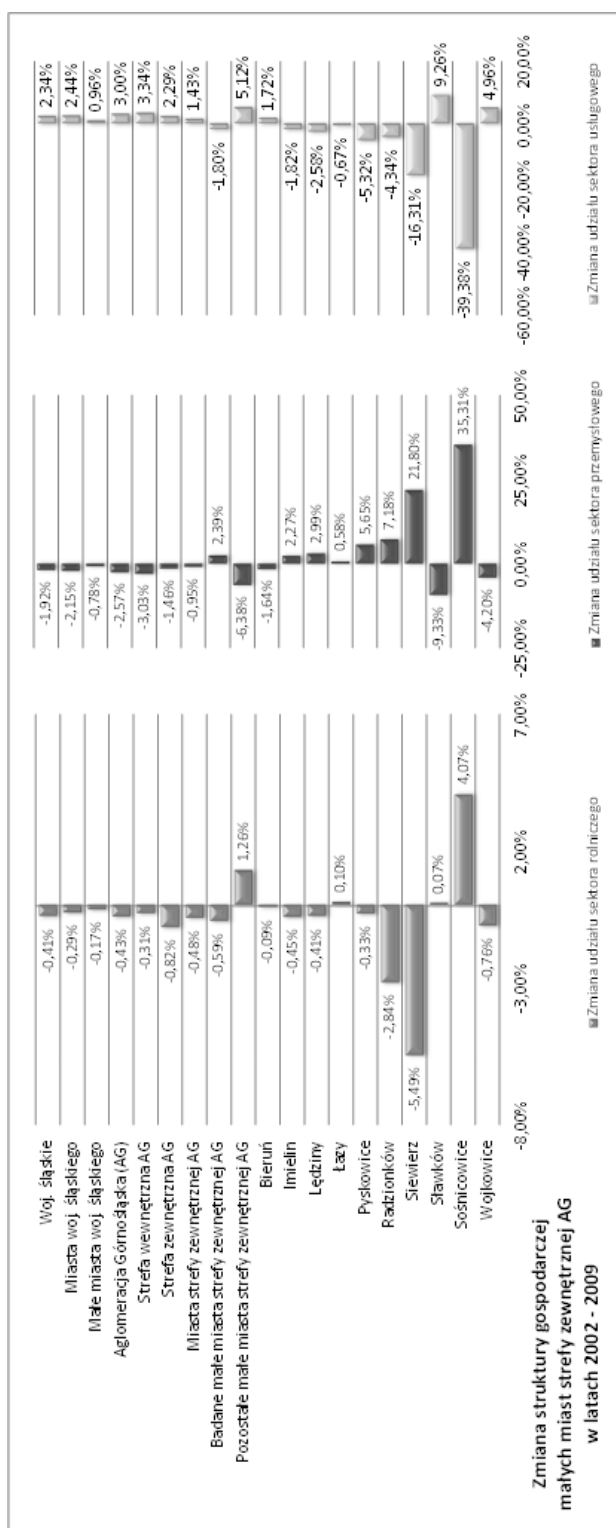

Rys. 4. Struktura zatrudnienia małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej wg PKD w 2009 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS (2009)

W związku z zasadami tajemnicy statystycznej możliwe było uzyskanie tylko informacji zagregowanych dla poszczególnych sekcji, ale już na ich podstawie można zaobserwować przemysłową specjalizację Bierunia, Łędzin i Siewierza (B – górnictwo i wydobywanie, C – przetwórstwo przemysłowe, D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E – dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją oraz F – budownictwo). Na podstawie rys. 4 zaobserwować można ponadto specjalizację Sośnicowic w pierwszym sektorze (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), miast Łazy, Sławków i Pyskowice w usługach sekcji G, H, I, J (handel hurtowy i detaliczny, transport i gospodarka magazynowa, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi oraz informacja i komunikacja), Pyskowic w sekcjach usługowych K, L (działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz działalność związana z obsługą rynku nieruchomości) oraz Wojkowic w sekcjach usługowych pozostałych, zawierających w zdecydowanej mierze aktywności związane z sektorem publicznym (M, N, O, P, Q, R, S, T, U – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją oraz pozostała działalność usługowa).

W ramach prezentowanych badań sektora usług w lokalnych gospodarkach małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej przeprowadzono również analizę zmian struktury gospodarczej wybranych ośrodków miejskich w latach 2002–2009, która została przedstawiona na rys. 5.

Rys. 5. Zmiana struktury gospodarczej badanych małych miast w latach 2002–2009

Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS (2009)

Przeprowadzona analiza zmian struktury gospodarczej małych miast strefy zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2002–2009 pokazuje, iż nastąpił w tym okresie w istotny sposób wzrost udziału sektora przemysłowego (+2,39%) i spadek udziału sektora usługowego (–1,80%) w gospodarce badanych ośrodków miejskich (jakkolwiek wzrost liczby miejsc pracy zanotowano w obu sektorach, przy czym dla sektora usługowego był on mniej dynamiczny w porównaniu z sektorem przemysłowym – tab. 3). Jednocześnie zaobserwować można w tym zakresie odmienną tendencję w stosunku do całej Aglomeracji Górnośląskiej, jak i jej strefy wewnętrznej (wzrost udziału sektora usługowego odpowiednio o 3,0% i 3,34%). Warto w tym miejscu stwierdzić, iż obserwowany wzrost udziału sektora usługowego w tym przypadku był spowodowany jednocześnie dynamicznym wzrostem miejsc pracy w III sektorze, jak i ubytkiem miejsc pracy w sektorze przemysłowym. Sytuacja ta może być związana z zachodzącymi procesami reindustrializacji w Aglomeracji Górnośląskiej, które spowodowały przesunięcie części aktywności przemysłowej poza strefę wewnętrzną aglomeracji ku badanym miastom, zwłaszcza tym, które znajdują się wzdłuż głównych korytarzy transportowych łączących aglomerację z dalszym jej otoczeniem.

Tabela 3

Zmiana liczby pracujących w badanych miastach wg sektorów gospodarki

Zmiany w latach 2002–2009	Zmiana liczby pracujących ogółem	Zmiana liczby pracujących s. rolniczy	Zmiana liczby pracujących s. przemysłowy	Zmiana liczby pracujących s. usługowy	% zmian s. przemysłowy	% zmian s. usługowy
1	2	3	4	5	6	7
Woj. śląskie	53 354	–4 421	1 890	55 885	0,37	9,36
Miasta woj. śląskiego	40 954	–2 882	–4 077	47 913	–0,89	8,71
Małe miasta województwa śląskiego	5 795	–84	2 710	3 169	6,44	10,38
Agglomeracja Górnośląska (AG)	24 775	–3 106	–8 323	36 204	–2,50	9,13
Strefa wewnętrzna AG	13 871	–1 738	–11 378	26 987	–4,77	8,52
Strefa zewnętrzna AG	10 904	–1 368	3 055	9 217	3,22	11,54

Tabela 3 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7
Miasta strefy zewnętrznej AG	7 045	-614	2 292	5 367	3,34	8,43
Badane małe miasta strefy zewnętrznej AG	5 260	-149	4 098	1 311	23,57	13,13
Pozostałe małe miasta strefy zewnętrznej AG	206	129	-529	606	-10,86	12,98
Bieruń	1 660	-8	1 190	478	15,74	29,67
Imielin	70	-3	50	23	15,53	6,35
Lędziny	-521	-30	-195	-296	-3,50	-17,45
Łazy	-259	1	-11	-249	-10,58	-18,00
Pyskowice	1 197	-7	576	628	83,00	43,49
Radzionków	935	-75	734	276	52,54	20,96
Siewierz	1 125	-72	1 174	23	152,07	4,32
Sławków	359	2	43	314	8,78	59,25
Sośnicowice	714	51	589	74	525,89	18,65
Wojkowice	-20	-8	-52	40	-14,13	5,63

Źródło: oprac. własne na podstawie GUS (2009).

Największy wzrost udziału sektora przemysłowego w lokalnej gospodarce dotyczy Sośnicowic (+35,31%), Siewierza (+21,80%), Radzionkowa (+7,18%) oraz Pyskowic (+5,65%). Ważnym w tym miejscu stwierdzeniem jest, iż spadek znaczenia sektora usługowego w tych ośrodkach nie jest związany z ubytkiem miejsc pracy w omawianym sektorze wskazanych miast, a jedynie szybszym przyrostem miejsc pracy w sektorze przemysłowym w stosunku do usług. Odwrotną sytuację obserwuje się w przypadku Bierunia, gdzie sektor usługowy zwiększył swój udział w lokalnej strukturze gospodarczej o 1,72% w wyniku większej dynamiki wzrostu tego sektora w stosunku do II sektora. Największy wzrost udziału sektora usługowego w lokalnej gospodarce można zaobserwować w Sławkowie (+9,26%) przy jednoczesnym wzroście miejsc pracy w II sektorze. W przypadku Wojkowic wzrost udziału III sektora związany jest ze wzrostem miejsc pracy w usługach przy jednoczesnym spadku zatrudnienia w sektorze przemysłowym.

5. Zakończenie

Przeprowadzone badania pokazują, iż zmiany struktur gospodarczych małych miast, położonych w bezpośrednim sąsiedztwie strefy wewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2002–2009 posiadają zróżnicowany charakter. Zauważyć można jednak wyraźną dynamikę przekształceń struktur gospodarczych analizowanych małych miast oraz tendencje do specjalizowania się wybranych ośrodków. Odpowiedź jednak na pytanie, czy obserwowane procesy są optymalne z punktu widzenia racjonalnego wykorzystania posiadanych zasobów przez poszczególne ośrodki miejskie wymaga przeprowadzenia pogłębionej analizy zmian struktur przestrzennych i gospodarczych w ujęciu aglomeracyjnym z uwzględnieniem studiów perspektywicznych.

Małe miasta strefy zewnętrznej aglomeracji miejskiej posiadają łączny potencjał gospodarczy i społeczny nieporównywalnie mniejszy z potencjałem ośrodków miejskich strefy wewnętrznej. Niemniej jednak mają ważną rolę do spełnienia na obszarze funkcjonalnym każdej aglomeracji właśnie ze względu na ich liczebność i rozkład. To powoduje, iż ich znaczenie w procesach rozwoju układów aglomeracyjnych i metropolitalnych oraz regionalnych powinno być w odpowiedni sposób ujmowane w polityce miejskiej i koncepcjach rozwoju poszczególnych aglomeracji miejskich.

W małych miastach strefy zewnętrznej aglomeracji nie jest możliwe naśladowanie działań o skali charakterystycznej dla dużych miast. Dlatego istotne jest, aby ich działania rozwojowe ukierunkować na budowanie odmiennych, wyspecjalizowanych funkcji wobec innych ośrodków miejskich. W rezultacie służyłoby to wykorzystaniu w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej oraz efektywnemu zastosowaniu istniejących zasobów rozwojowych całych układów aglomeracyjnych (metropolitalnych). Jednocześnie podejście to pozwoliłoby na wzmocnienie procesów integracji obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Górnośląskiej oraz wpłynęłoby na podwyższenie konkurencyjności całego układu aglomeracyjnego.

LITERATURA

- Domański R., 2000, *Miasto innowacyjne*, „Studia KPZK PAN”, t. 109, Warszawa.
- ESPON Project 1.4.1., 2006, *Final Report The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO)*, Austrian Institute for Regional Studies and Spatial Planning, Wien.
- Gorzela G., Smętkowski M., 2005, *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Heffner K., 2008, *Zmiany roli i kierunków rozwoju małych miast w strefach metropolitalnych* [w:] Heffner K., Marszał T. (red.), *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 238, Warszawa.

- Heffner K., Marszał T. (red.), 2008, *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 238, Warszawa.
- Klasik A. (red.), 2006, *Przedsiębiorczość i konkurencyjność a rozwój regionalny*, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Klasik A. (red.), 2006, *Przedsiębiorcze i konkurencyjne regiony w perspektywie spójności przestrzeni europejskiej*, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Klasik A. (red.), 2008, *Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich*, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Klasik A., Polko A., Budziński M., 2007, *Analiza Aglomeracji Górnośląskiej w kontekście tworzącej się nowej gospodarki*, Referat wygłoszony na Konferencji Naukowej „Kreatywne miasta i aglomeracje. Studia przypadków”, Ustroń.
- Klasik A., Kuźnik F., 2008, *Agglomeracja Górnośląska wobec wyzwań przyszłości* [w:] Marszał T. (red.), *Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej*, „Studia KPZK PAN”, t. 120, Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020*, 2010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Kunzmann K.R., 1998, *World city regions in Europe: structural change and future challenges* [w:] Lo F., Yeung Y. (red.), *Globalisation and the world large cities*, UN University Press, Tokyo–New York–Paris.
- Marszał T. (red.), 2008, *Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej*, „Studia KPZK PAN”, t. 120, Warszawa.
- Miszczak K., 2008, *Rola sektora pierwotnego ośrodków lokalnych w obszarach metropolitalnych* [w:] Heffner K., Marszał T. (red.), *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 238, Warszawa.
- Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” do 2025 roku*, 2010, Górnośląski Związek Metropolitalny, Katowice.

THE SERVICE SECTOR IN SMALL TOWNS OF THE OUTER ZONE OF THE UPPER SILESIA AGGLOMERATION

The processes of metropolisation of the urban agglomeration work, in favour of energising the spatial and economic changes in small towns located in its outer zone, as well as in favour of the development of their specialized functions. The rate of the transformation of the functional structure of small towns located in metropolitan areas depends on many factors, so the formation processes of local poles of service and economic activity can take place in different ways and in different locations.

The aim of the article is to present changes of the economic and functional structure of 10 cities having a population of less than 20 thousand, placed in the direct neighbourhood of the inner zone of Upper-Silesian Agglomeration. The following centres belong to this group: Bieruń, Imielin, Łędziny, Łazy, Pyskowice, Radzionków, Siewierz, Sławków, Sośnicowice and Wojkowice.

The first part of the paper attempts to present the potential functions of small towns in the outer zone of the urban agglomeration, which is undergoing the metropolisation process. Later sections of the study present the basic characteristics of the small towns

located in the immediate vicinity of the inner zone of the Upper Silesian Agglomeration and then attempts to analyse the changes in the service sector in small towns which constituted a direct base for the Upper Silesian Metropolitan Union between 2002 and 2009.

Mgr Rafał Adamczyk
Starostwo Powiatowe w Będzinie